МАСОВІ (ГРУПОВІ) ТА ПОХІДНІ ПОЗОВИ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ:

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Науково-практичний посібник

МАСОВІ (ГРУПОВІ) ТА ПОХІДНІ ПОЗОВИ В ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ: постановка проблеми

Науково-практичний посібник

За загальною редакцією
доктора юридичних наук, професора,
академіка Академії наук вищої школи України
М. М. Ясинка

ПРАВОВА ЄДНІСТЬ
РЕДАКЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ВИДАНЬ

Київ • Алерта • 2019

УДК 347.92(477)(07)
М32

Рецензенти:

Р. О. Стефанчук – доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України;

Притика Ю. Д. – доктор юридичних наук, професор кафедри правосуддя Київського національного університету ім. Т. Г. Шевченка;

Г. П. Тимченко – доктор юридичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України.

М32 Масові (групові) та похідні позови в процесуальному праві України: постановка проблеми: Науково-практичний посібник / М. М. Ясинок, С. І. Запара, В. А. Кройтор, Т. М. Кравцова, Ю. Ю. Рябченко та ін.; За заг. ред. д. ю. н., професора, академіка Академії наук вищої школи України М. М. Ясинка. Київ: Алерта, 2019. 276 с.

ISBN 978-617-566-575-6

В даному науково-практичному посібнику розкриваються концептуальні засади, правова природа та принципи формування масових (групових) та похідних позовів, їх види та процесуально-правовий статус колективу як позивача в цивільному процесі, формування системи доказів та доказування спільного предмета у сфері масових (групових) та похідних позовів, особливості судового розгляду та ухвалення судових рішень в даній надскладній категорії цивільних справ.

Науково-практичний посібник розрахований на викладачів вищих навчальних юридичних закладів, суддів, прокурорів, адвокатів, юрисконсультів, аспірантів, студентів та усіх тих, кого цікавлять проблеми процесуально-правового регулювання інституту масових (групових) та похідних позовів у цивільному судочинстві.

УДК 347.92(477)(07)

ISBN 978-617-566-575-6

© Авторський коллектив, 2019
© Видавництво «Алерта», 2019

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Кройтор В. А., у співавторстві з **Степаненко Т. В.**	гл. 3.7, 3.8, (3.9 – у співавторстві з М. М. Ясинком)
Кравцова Т. М.	гл. 2.5
Мельник Я. Я.	гл. (2.3 – у співавторстві з Д. М. Ясинком)
Рябченко Ю. Ю.	гл. 3.1, 3.2, 3.3, 4.2
Запара С. І.	гл. 2.4
Станкевич К. В.	гл. 3.4
Трач О. М.	гл. 4.1, 4.4
Ясинок Д. М.	гл. 2.2, (2.3 – у співавторстві з Я. Я. Мельником), 3.6, 4.3
Ясинок М. М.	гл. 1.1, 1.2, 2.1, 3,5 (3.9 – у співавторстві з В. А. Кройтором та Т. В. Степаненко)

Кройтор В. А., к. ю. н., професор, Харківський національний університет внутрішніх справ; **Степаненко Т. В.,** к. ю. н., Харківський національний університет внутрішніх справ; **Кравцова Т. М.,** д. ю. н., професор Сумський національний аграрний університет; **Мельник Я. Я.,** д. ю. н., доцент, провідний юрист Центру проблем імплементації європейського соціального права, викладач Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Рябченко Ю. Ю.,** д. ю. н., доцент, Університет Державної фіскальної служби України; **Запара С. І.,** д. ю. н., професор, Сумський національний аграрний університет; **Станкевич К. В.,** юрисконсульт, аспірант Сумського національного аграрного університету; **Трач О. М.,** к. ю. н., доцент, Хмельницький університет управління та права; **Ясинок Д. М.,** аспірант Сумського національного аграрного університету; **Ясинок М. М.,** д. ю. н., професор, академік Академії наук вищої школи України, Сумський національний аграрний університет

ЗМІСТ

Авторський колектив 3

Розділ І.
Концептуальна доктрина масових (групових) та похідних позовів в цивільному процесуальному праві України

1.1. Стан досліджуваної проблеми щодо масових (групових) та похідних позовів в Україні: постановка проблеми ... 6
1.2. Правова природа та принципи формування масових (групових) та похідних позовів 20

Розділ ІІ.
Види масових (групових) та похідних позовів, їх ознаки, класифікація та особливості

2.1. Поняття та характерні ознаки масових (групових) та похідних позовів 34
2.2. Масові (групові) позови, їх види та особливості їх адаптації в цивільне та адміністративне процесуальне законодавство 48
2.3. Метод «opt in» та механізм погодження при вирішенні питання про згоду на участь у масовому (груповому) провадженні у цивільному процесі 56
2.4. Особливості функціонування основних зарубіжних моделей здійснення захисту трудових прав та інтересів в контексті формування нової моделі вирішення трудових спорів в Україні 67
2.5. Юрисдикція справ за масовими (груповими) та похідними позовами 83

Розділ ІІІ.
Теоретико-прикладні аспекти щодо захисту прав, свобод та інтересів громадян в масових (групових) та похідних позовах в суді першої інстанції

3.1. Позивач та група у масовому (груповому) позові у суді першої інстанції: питання співвідношення та правового статусу 90

3.2. Масовий (груповий) позов як системоутворюючий фактор судового провадження 109
3.3. Теоретичні проблеми суб'єкта судового захисту його суб'єктивних прав та інтересів шляхом розгляду та вирішення масового (групового) позову 124
3.4. Угода про розподіл судових витрат між членами масового (групового) позову 136
3.5. Інститут представництва в масових (групових) позовах, його природа, зміст та особливості 149
3.6. Особливості доказування в масових (групових) та похідних позовах 158
3.7. Особливості підстав щодо звернення до суду у справах масового (групового) та похідного позовів 165
3.8. Процесуальні особливості розгляду цивільних справ в масових (групових) та похідних позовах 174
3.9. Особливості судових рішень в масових (групових) і похідних позовах 186

Розділ ІV.
Цивільно-процесуальний механізм щодо інстанційної підсудності в масових (групових) та похідних позовах

4.1. Перегляд судових рішень, ухвалених щодо масових (групових) та похідних позовів, в порядку апеляційного провадження 199
4.2. Виконання судового рішення за масовим позовом: генеза та сучасність 216
4.3. Судова практика та прецедентна практика як способи забезпечення верховенства права в правосудді України 236
4.4. Перегляд судових рішень, ухвалених щодо масових (групових) та похідних позовів, в порядку касаційного провадження 242

Список використаних джерел 251

3.1. Позивач та група у масовому (груповому) позові у суді першої інстанції: питання співвідношення та правового статусу

У середині XX ст. у межах руху «Доступ до правосуддя» почала активно обговорюватися проблема, пов'язана з необхідністю захисту групових інтересів, тобто прав, свобод та інтересів, які належать вже не окремій особі, а одночасно групі осіб, суспільству в цілому або певній його частині. Наведене потягло за собою появу нових видів позовів та процедур, які впроваджувалися на рівні окремих держав та давали можливість вирішити цю проблему[1].

Масовий (груповий) позов слід вважати дієвим засобом захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів. Так, Г.О. Аболонін виділяє види масових позовів за комплексним критерієм підстави позову та категорії відповідача. Виділяються позови про: масове спричинення шкоди; правопорушення на ринку цінних паперів; правопорушеннях на фінансовому ринку; захист прав споживачів; неправомірність дій державних органів; незаконність нормативних актів; банкрутство; позови до засобів масової інформації; дискримінацію; позови до роботодавців про масове порушення прав норм трудового права; позови до органів місцевого самоврядування; позови про порушення антимонопольного законодавства; позови до підприємств паливно-енергетичного комплексу з приводу збоїв у поставках електроенергії та опалення житлових приміщень; позови з приводу правопорушень на транспорті; позови до рекламодавців; позови до страхових компаній; позови до іноземних держав; позови до міжнародних органів; позови до міжнародних організацій тощо[2].

---

[1]Позовне провадження: монографія / В. В. Комаров, Д. Д. Луспеник, П. І. Радченко та ін.; за ред. В. В. Комарова. Харків: Право, 2011. С. 209-210; Курс цивільного процесу: підручник / Комаров В. В. та ін; за ред. В. В. Комарова. Х.: Право, 2011. С. 517; Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 452.

[2]Аболонин Г. О. Массовые иски. Москва: Волтерс Клувер, 2011. С. 15-16;

Попри вказане, можливо казати про актуальність позиції Верховного Суду України, що викладена у Листі від 01.02.2013 р., в якому наводяться результати вивчення практики застосування судами законодавства у вирішенні справ про захист прав споживачів за 2009 - 2012 рр., виявлення існуючих недоліків і спірних питань у судовій практиці та законодавстві. Зокрема, вказується, що чинне процесуальне законодавство України не містить процедури розгляду справ про встановлення факту продажу товару неналежної якості щодо невизначеного кола споживачів[1].

Аналіз правозастосовної практики в межах вітчизняної правової системи дозволяє стверджувати про перспективність розвитку такого засобу захисту, затребуваність його у практичній діяльності. На це достатньо активно наголошується також у найновіших юридичних публікаціях[2].

На необхідності впровадження особливих процесуальних засобів розгляду масового позову вказував ще у 2015 році Я.М. Романюк[3].

Дослідження існуючих наукових підходів щодо визначення позивача у масовому (груповому) позові, визначення сутності власне такого позову, показує що на сьогодні не сформувалось сталої та єдиної позиції з цих питань.

Останніми роками дослідженнями в напрямку розроблення ефективних процесуальних форм захисту групових прав, свобод, законних інтересів безпосередньо займались такі вчені, як: І.О. Голоденко, А.В. Губська, О.В. Київець, В.В. Комаров, Л.О. Майстренко, В.А. Миколаєць, Я.М. Романюк,

---

[1]Судова практика з розгляду цивільних справ про захист прав споживачів (2009 - 2012 рр.): лист Верховного Суду України від 01.02.2013 р. Вісник Верховного Суду України. 2013. 00. № 2.

[2] Оксенюк М. Колективні позови. Зарубіжна та вітчизняна практики // Українські новини. URL: https://ukranews.com/ua/news/561039-margaryta-oksenyuk-kolektyvni-pozovy-zarubizhna-ta-vitchyznyana-praktyky (дата звернення 15.06.2018); Бичкова С. С. Особливості судового захисту прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб. Судова апеляція. 2013. № 2 (31). URL: http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48705/ (дата звернення 15.06.2018); Проти "Приватбанку" поданий колективний позов за витік персональних даних // Українська правда. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2018/06/6/637523/ (дата звернення 15.06.2018); Дем'янова О. В. Модельне провадження як альтернатива груповому позову у вирішенні проблеми судового захисту значної групи осіб у порядку цивільного судочинства. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції № 6. Том 2. 2016. С. 31–36.

[3] «Україна невиправдано зволікає із впровадженням інституту масового позову», - Голова Верховного Суду України Ярослав Романюк // Офіційний сайт «Верховний Суд України». URL: http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(print)/14654D4C2E7A3702C2257E610049A51F (дата звернення 15.06.2018).

Н.Ю. Сакара, К.О. Фесик[4] та інші. Слід вказати також на більш ранні наукові напрацювання, зокрема таких вчених, як: В.Ю. Білоусов, Т.С. Коваленко, Л.А. Островська, Т.В. Степаненко, Ю.Ю. Трач[2] та інших.

Вказаними та іншими вченими, що торкались питань процесуальних форм захисту групових прав, свобод, законних інтересів, розроблено значну кількість відповідних категорій: груповий позов, масовий позов, похідний (непрямий) позов, позов на захист прав невизначеного кола осіб, колективний позов, позов на захист групового інтересу.

З приводу розуміння їх змісту та співвідношення подекуди наявні різні наукові позиції. Так, наприклад, під груповим позовом А.В. Губська та О.В. Київець розуміють самостійний процесуальний засіб захисту прав та інтересів, який дає змогу одній або декільком особам звернутися до суду з вимогами про захист прав групи осіб без їх обов'язкової участі в процесі[3]. Втім, такий позов значною мірою охоплюється поняттям колективного позову, що сформульоване К.О. Фесиком: вимога внутрішньо єдиного та згуртованого колективу осіб, спрямована на захист суб'єктивного права або законного інтересу колективу, що підлягає розгляду судом у порядку

---

[1] Голоденко І. О. Колективний позов як нова форма позовного захисту в цивільному судочинстві України. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: Зб. наук. праць. матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 липня 2017 р.). Київ: ВД Дакор, 2017. С. 108–111; Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. 180 с.; Проблемы науки гражданского процессуального права / В.В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова; за ред. В. В. Комарова. Харьков: Право, 2002. С. 92-94;Майстренко Л. Груповий позов у Швеції: загальна характеристика за законом. Право України. 2015. № 9. С. 38–43.; Миколаєць В. А. Груповий позов у цивільному процесі України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2014. 20 с.;; Романюк Я. М., Майстренко Л. О. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. Вісник Верховного Суду України. 2015. № 3 (175). С. 35 – 47; Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. 848 с.; Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. 186 с.

[2] Білоусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. Університетські наукові записки. 2012. № 1. С. 295–309; Островська Л. А. Непрямі (похідні) позови: міжнародний досвід та законодавство України: автореф. дис ... канд. юрид. наук. Одеса: б. в., 2008. 20 с.; Коваленко Т. С. Процесуальні позивачі на захисті неособистих інтересів у господарському судочинстві. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 104–109; Степаненко Т. В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: б. в., 2008. 20 с.; Трач Ю. Ю. Ознаки та поняття групи як суб'єкту групового позову. Судова практика. 2009. № 4. С. 16–22.

[3] Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 156.

колективного провадження[4]. Ю. В. Білоусов взагалі дійшов висновку, що дати визначення групового позову для вітчизняної наукової доктрини неможливо, враховуючи відсутність правового регулювання його національної моделі[2].

Втім, наведене в жодному разі не знімає актуальності питання розроблення специфічних процесуальних форм, не знецінює наявних наукових здобутків, а свідчить про необхідність їх розвитку. Не вдаючись до детального порівняння існуючих поглядів, можливо вказати на їх спільну спрямованість: створення та вдосконалення процесуальних форм захисту прав, свобод, законних інтересів багатьох осіб.

Вимога термінологічної єдності у науковому дослідженні вимагає уніфікації вказаних вище термінів з метою зручності їх використання у подальшому дослідженні. Виконання цього завдання вимагає порівняння останніх наукових досягнень щодо розуміння наведених вище категорій.

Серед існуючих наукових досліджень, присвячених питанням масового (групового) позову, найбільш повним, таким що засновано на найбільш ґрунтовному дослідженні існуючих здобутків є монографія А.В. Губської та О.В. Київець «Групові позови в цивільному процесі» (2015 р.). Відповідне визначення групового позову вже було наведене вище.

Стосовно позову на захист прав невизначеного кола осіб С.С. Бичкова виділяє наступні ознаки: 1) коло таких осіб кількісно і персонально визначити неможливо, при цьому ймовірно, що воно є широким, тобто неможливо встановити всіх позивачів; 2) усі відповідні особи наділені загальним (єдиним), однотипним, але неперсоніфікованим інтересом; 3) предмет і підстава позову однакові для всіх ймовірних позивачів; 4) вимога щодо захисту їх прав, свобод та інтересів спрямовується до одного того ж самого відповідача, який є конкретно індивідуалізованим суб'єктом; 5) права, свободи та інтереси указаного кола осіб мають бути захищені одним

[1] Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. С. 159.
[2] Білоусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. Університетські наукові записки. 2012. № 1. С. 298.

способом[1]. Ключовою ознакою, що характеризує принципову відмінність даного виду позову, є неможливість персонального визначення кожного позивача в рамках невизначеного кола осіб.

Розуміння позову як масового так чи інакше ґрунтується на його правовій природі — зверненні до суду одного суб'єкта про постановлення судового рішення, що стосується захисту прав і свобод значної кількості осіб (визначеної персонально чи не визначеної), які безпосередньої участі в судовому процесі не беруть і позбавлені можливості висловлювати власні доводи, проте будуть зобов'язані підкоритися висновкам суду, вважають Я.М. Романюк та Л.О. Майстренко. Групові позови, а також позови на захист прав невизначеного кола осіб відносяться до масових[2]. Таке розуміння слід підтримати.

Н.Ю. Сакара використовує термін: позов на захист групових інтересів, об'єднуючи в такому позові як груповий, так і позов на захист прав невизначеного кола осіб. При цьому вчена виходить з розуміння групового інтересу як такого, що належить вже не окремій особі, а одночасно групі осіб, суспільству в цілому або певній його частині[3]. Цінність підходу Н.Ю. Сакари виявляється у виділенні спільності як ознаки групового інтересу. З іншого боку, не можна не враховувати, що кінцева мета судового захисту у такому позові – це захист інтересу кожного конкретного члена групи. Вказана теза буде обґрунтована далі. Тому поняття «груповий позов», «масовий позов», «позов на захист групових інтересів» можливо вважати синонімами. Виходячи з цього, у подальшому дослідженні розглядувані позови будемо іменувати масовими, що підкреслюватиме їх процесуальні особливості. В цілях подальшого дослідження таким поняттям слід об'єднати груповий позов та позов на захист прав невизначеного кола осіб.

---

[1] Бичкова С. С. Особливості судового захисту прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб. *Судова апеляція*. 2013. № 2 (31). URL: http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48705/ (дата звернення 15.06.2018).

[2] Романюк Я. М., Майстренко Л. О. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 3 (175). С. 35 – 47.., с. 38-39

[3] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 452, 466, 467.

К.О. Фесик визначає колективний позов на основі процесуальної теорії позову. Він наводить позицію М.А. Гурвіча, відповідно до якої позовом є звернення до суду з вимогою про захист спірного суб'єктивного права або охоронюваного законом інтересу, звернення, пов'язане з необхідністю вирішення спору про право цивільне[1]. Колективний позов відзначається особливостями його елементів, які обумовлюють специфіку процесуальних правил його розгляду та вирішення. Такими елементами визначаються предмет та підстава. Так, предметом колективного позову визначено єдину вимогу колективу про захист порушених (оспорених) прав чи інтересів колективу, що звернена через суд до відповідача (відповідачів), що формується на підставі об'єднання вимог членів колективу за участю ініціаторів колективного провадження, членів колективу та суду. Вказується на єдність підстави колективного позову. При нормативній регламентації колективного провадження запропоновано обмежити сферу його застосування колективними позовами, що ґрунтуються на спільних для усіх членів колективу фактичних підставах[2]. Фактично, по своїх ключових ознаках «колективний» позов може бути визначений як видове поняття стосовно масового позову.

К.О. Фесик безпосередньо не обґрунтовує відхід від більш усталеного обрання терміну «груповий» та обрання терміну «колективний» - стосовно досліджуваного виду позову. Можна припустити, що такий вибір обумовлено розглядом як вигодонабувача у такому позові колективу. Колективом позивачів визначається стійке, внутрішньо організоване об'єднання осіб на підставі спільності процесуальних інтересів. Колективу притаманні наступні риси: організаційна єдність; внутрішня структурованість, спільність процесуальних інтересів членів колективу; специфічний цивільний

[1] Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. С. 25, 26; Гурвич М. А. Судебное решение. Теоретические проблемы. Москва: Юрид. лит., 1976. С. 58; Курс советского гражданского процессуального права. Судопроизводство по гражданским делам: в 2 т. под ред. А. А. Мельникова. Москва: Наука, 1981. Т. 2. С. 410

[2] Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. С. 160.

процесуальний статус[3]. Такий підхід уявляється спірним, адже у даному випадку доводиться констатувати відсутність такої ознаки, як спільна діяльність членів колективу. Адже інтереси кожного з членів колективу не залежать один від одного, є самостійними. Тому у даному випадку доцільніше застосовувати поняття «група». На це наголошують також А.В. Губська та О.В. Київець[2].

Виходячи з наведеного, можливо вказати, що доктринальна основа сприйняття масового позову знаходиться у стадії формування.

Окрім наведеного відсутність єдності спостерігається також стосовно сприйняття позивача у масовому позові, а також його співвідношення із поняттям групи. Існуючі наукові позиції стосовно визначення позивача можуть бути умовно поділені на три групи – за критерієм співпадіння позивача та вигодонабувача.

Перша охоплює випадки, в яких позивач та вигодонабувач співпадають. Так, наприклад, Н.Ю. Сакара у представницькому позові на захист інтересів групи щодо відшкодування шкоди визначає позивачами конкретних осіб-членів групи, що претендують на відшкодування шкоди[3]. Подібний підхід демонструють також Я.М. Романюк, Л.О. Майстренко[4].

Практично всі автори, які торкались тематики масового позову, вказують про, загалом, відповідність конкретного члена групи ознакам позивача (навіть – у позові на захист прав невизначеного кола осіб). Виняток складає лише така ознака, як особиста участь позивача у судовому процесі.

Неможливість особистої участі повного кола усіх заінтересованих осіб саме і складає визначальну особливість масового позову. Тому визначення заінтересованих осіб позивачами суперечило б існуючому визначенню позивача у доктрині цивільного процесуального права. Адже позивачем

---

[1] Там само. С. 160.

[2] Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 57.

[3] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 467.

[4] Романюк Я. М., Майстренко Л. О. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. Вісник Верховного Суду України. 2015. № 3 (175). С. 39.

визначалась би особа, яка апріорі не може взяти особисту участь у судовому процесі.

Вказане вбачається важливою причиною існування другого, більш поширеного підходу, за яким позивач та вигодонабувач не співпадають. У позовах на захист прав невизначеного кола осіб Т.В. Степаненко учасником судового процесу на стороні позивача визначає невизначене коло осіб[1]. Її висновки продовжує С.С. Бичкова[2]. Н.Ю. Сакара у представницькому позові про судову заборону діяльності певного підприємства визначає позивачем відповідний орган публічної влади або громадську організацію[3], хоча вони не є вигодонабувачами за цим позовом. Подібний підхід демонструє також І.О. Голоденко[4]. А.В. Губська та О.В. Київець визначають позивачем у груповому позові групу[5].

Окремий, третій підхід демонструє К.О. Фесик, який визначає безпосереднім позивачем у колективному позові колектив осіб, від яких надійшли звернення до суду, а самих осіб, які стануть вигодонабувачами, визначає субсидіарними позивачами[6].

Спільним для всіх вказаних підходів можливо зазначити сприйняття доктринальної основи позивача як вигодонабувача за судовим рішенням. Втім, виникають проблеми щодо сприйняття позивача як індивіда, наслідком чого є позиції щодо визначення позивачем, поряд із конкретною особою (державою) також групи (колективу), невизначеного кола осіб.

Важливим чинником відсутності єдності у сприйнятті позивача у масовому позові є відсутність єдності у сприйнятті власне поняття такого

---

[1] Степаненко Т. В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: б. в., 2008. С. 7.

[2] Бичкова С. С. Особливості судового захисту прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб. *Судова апеляція*. 2013. № 2 (31). URL: http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48705/ (дата звернення 15.06.2018).

[3] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 467.

[4] Голоденко І. О. Колективний позов як нова форма позовного захисту в цивільному судочинстві України. Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства: Зб. наук. праць. матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 липня 2017 р.). Київ: ВД Дакор, 2017. С. 110.

[5] Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 159.

[6] Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. С. 9.

позову. Так, окремі вчені зазначали про неможливість на сьогоднішній день визначитись із сприйняттям масового позову: як видова категорія класичного позову, або ж як повністю самостійний та відокремлений процесуальний інститут[1]. У останніх наукових напрацюваннях простежується сприйняття масового позову як виду класичного позову, хоча прямо про це не наголошується[2]. Такий же підхід простежується і у дослідженні Н.Ю. Сакари[3]. Вчені, якими комплексно досліджувались питання масового позову, виходять, переважно, з розуміння позову як виключно процесуальної категорії. Зокрема, як А.В. Губська та О.В. Київець, так і К.О. Фесик наводять позицію М.А. Гурвіча стосовно розуміння позову як звернення до суду за захистом суб'єктивного цивільного права або охоронюваного законом інтересу, як процесуальної дії щодо порушення провадження у справі[4]. Свою позицію дослідники обґрунтовують предметом науки цивільного процесуального права, за межі якого виходять питання матеріально-правової частини позову, і з іншого боку – входять питання процедурних особливостей позову на захист інтересу групи[5]. Водночас, Н.Ю. Сакара як базове наводить визначення позову з моністичної позиції, і як уявляється, саме це сприяло визначенню вченою позивачем у досліджуваному позові не групи а конкретного її члену[6].

Сталий розвиток доктрини цивільного процесуального права вимагає сталих підходів. Слід повністю погодитись із Н.Ю. Сакарою щодо визнання процесуалістами на сьогоднішній день моністичної теорії позову. Тому при

---

[1] Білоусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. *Університетські наукові записки*. 2012. № 1. С. 298.

[2] Романюк Я. М., Майстренко Л. О. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 3 (175). С. 38-39.

[3] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 452, 467.

[4] Гурвич М. А. Судебное решение. Теоретические проблемы. Москва: Юрид. лит., 1976. С. 58; Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 20; Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. С. 25.

[5] Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 20; Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. С. 26.

[6] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 451,452, 467.

виробленні підходу щодо розуміння масового позову слід виходити саме з моністичної теорії, що розглядає позов не тільки як засіб порушення справи, але й у нерозривному зв'язку із матеріальними правовідносинами, з яких виник спір. Як уявляється, ігнорування саме матеріально-правової складової позову спричинило визначення позивачем групи, яка, за пануючими сьогодні підходами у доктрині теорії права, не має правоздатності і не може бути суб'єктом правовідносин, у тому числі – процесуальних. Із зазначених причин у нашому дослідженні виходитимемо з моністичної теорії позову. Втім, слід повністю підтримати пануючий підхід дослідників стосовно сприйняття масового позову як одного з специфічних видів класичного позову. Вказане дозволяє застосовувати положення щодо класичного позову у цьому дослідженні, за винятком випадків, обумовлених особливостями масового позову.

Не вдаючись до детальних досліджень з приводу вичерпного визначення усіх ознак та особливостей масового позову, можливо вказати, що у питанні розуміння його правової природи можливо приєднатись до позиції, що висловлена Я.М. Романюком та Л.О. Майстренко, а саме що таким позовом є звернення до суду одного суб'єкта про постановлення судового рішення, що стосується захисту прав і свобод значної кількості осіб (визначеної персонально чи не визначеної), які безпосередньої участі в судовому процесі не беруть і позбавлені можливості висловлювати власні доводи, проте будуть зобов'язані підкоритися висновкам суду[1]. Цінним у цій позиції є визначення особливого суб'єкта звернення (який не обов'язково має власний матеріальний інтерес у справі), а також неможливість безпосередньої участі у судовій справі осіб, в інтересах яких він звертається. Втім, слід підтримати також С.С. Бичкову, яка вказує про не суперечність природі позову на захист невизначеного кола осіб ситуації, коли одна або декілька осіб з такого кола особисто приймуть участь у справі[2].

---

[1] Романюк Я. М., Майстренко Л. О. Масовий позов: загальна характеристика, зарубіжний досвід і перспективи впровадження в Україні. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 3 (175). С. 38-39.

[2] Бичкова С. С. Особливості судового захисту прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб. *Судова апеляція*. 2013. № 2 (31). URL: http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48705/ (дата звернення 15.06.2018).

Особливим випадком масового позову слід вважати позов на захист суспільного інтересу. Однією з найбільш ґрунтовних досліджень у цьому аспекті є дослідження Н.Ю. Сакари – щодо захисту громадського інтересу в цивільному судочинстві[1]. Основною особливістю у вказаному позові виступає специфічна категорія – громадський інтерес, що є основою для визначення «мета-індивідуальних» суб'єктивних прав, які належать значній групі осіб, яка не є персоніфікованою (наприклад, на належне навколишнє природне середовище). Вчена відмежовує вказані позови від позовів на захист прав невизначеного кола осіб за критерієм правової природи суб'єктивного права, що підлягає захисту. Так, у позові на захист прав невизначеного кола осіб це можуть бути будь-які права, якщо суб'єктний склад потерпілих осіб відповідає ознакам невизначеного кола осіб. У позові ж на захист громадського інтересу об'єктом захисту є саме вказані «мета-індивідуальні» права, тобто права, які мають саме громадський характер[2]. Визнаючи ґрунтовність наукової розробки Н.Ю. Сакари, слід вказати на відсутність усталеного розуміння науковцями категорії «громадський інтерес» - в аспекті відповідного позову. Це відмічає також сама Н.Ю. Сакара[3].

Ю.В. Білоусов, досліджуючи проблематику групового позову, вказує про традиційність в науці цивільного процесуального права підходу, за яким у випадках пред'явлення позову органом чи особою від свого імені на захист прав та інтересів інших осіб, державних чи суспільних інтересів, в якості мети їх звернення до суду розглядається, перш за все, захист суб'єктивних прав та інтересів конкретної особи, і вже опосередковано — державних чи суспільних інтересів[4].

---

[1] Сакара Н. Ю. Захист громадського інтересу в цивільному судочинстві. Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: моногр. В.В. Комаров та ін.; за ред. В.В. Комарова. Х.: Право, 2016. С. 468-487.

[2] Там само. С. 483-484.

[3] Там само. С. 483-484.

[4] Гукасян Р. Е. Проблема интереса в советском гражданском процессуальном праве. Саратов: Приволжское книжное издательство, 1970. С. 102-103; Иванова С. А. Участие органов опеки и попечительства в гражданском судопроизводстве. *Защита личных и общественных интересов в гражданском судопроизводстве*: сб. науч. тр. К.: КГУ, 1985. С. 152; Білоусов Ю. В. Груповий позов: зарубіжний досвід та перспективи його використання в Україні. Університетські наукові записки. 2012. № 1. С. 301.

Тому, визнаючи проблематику цього позову актуальним напрямом подальших наукових досліджень, в межах цієї роботи доцільно зосередитись на позовах на захист прав конкретних осіб.

Визначаючи колектив (групу) позивачем у позові на захист групового інтересу, дослідники вказують на об'єднуючі членів колективу (групи) риси: єдиний інтересу членів колективу (групи), відсутність диференціації правового статусу окремого члена колективу (групи) як позивача[1]; сприйняття групи-позивача як конститутивної ознаки групового позову[2]. Втім, така позиція відображає лише процесуальну сторону масового позову. Крім того, недостатньою мірою враховується сутність позову. Адже, він виступає не тільки як засіб порушення цивільної справи в суді, але й як засіб захисту суб'єктивних прав, свобод, законних інтересів.

Позиція щодо визнання колективу (групи) потребує додаткового обґрунтування, оскільки за чинних положень теорії права колектив не може бути визначений вигодонабувачем за судовим рішенням і не може бути наділений цивільною процесуальною правосуб'єктністю.

Теорія права не визнає правосуб'єктність за таким явищем, як колектив (група), якщо він не опосередкований поняттям юридичної особи, держави, територіальної громади, іншою категорією[3]. Суб'єктивне право, у тому числі цивільне, не може належати невизначеному колу осіб, оскільки носієм суб'єктивного права завжди є конкретна особа[4]. З цього приводу С.С. Бичкова, визначаючи невизначене коло осіб як явище, що виникає на стороні позивача, одночасно вказує про захист прав невизначеного кола конкретних осіб саме як позивачів[5].

---

[1] Фесик К. О. Захист колективних прав і інтересів у порядку цивільного судочинства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. Київ: б. в., 2017. С. 57, 59, 62.

[2] Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 91.

[3] Теорія держави і права: підруч. / О. В. Петришин та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2015. С. 234, 235.

[4] Там само. С. 238.

[5] Бичкова С. С. Особливості судового захисту прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб. *Судова апеляція*. 2013. № 2 (31). URL: http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48705/ (дата звернення 15.06.2018).

Тому позиція щодо визначення колективу (групи) як позивача у позові на захист групового інтересу потребує додаткового обґрунтування.

Створення єдиного підґрунтя у розумінні масового позову уможливлює визначення у ньому позивача. Загальні положення щодо позивача у цивільному процесуальному праві носять хрестоматійний характер. Традиційно позивач розглядається як одна із сторін. Значення сторін у цивільному процесі: персоніфікують цивільну справу; на уявленнях про сторони, склад сторін будуються основоположні процесуальні конструкції співучасті, множинності осіб у цивільному процесі, позову, права на позов тощо. Виходячи з наведеного, вказується що легітимація сторін як належних у тій чи іншій цивільній справі є передумовою ухвалення законних і обґрунтованих судових рішень, розуміння природи процесуальних конструкцій та інститутів позовного провадження[1].

З положень, що наводяться В.В. Комаровим можливо дійти висновку про наступні ключові ознаки позивача: є стороною у спорі про право, що вирішується судом; поняття позивача в цивільному процесі ширше за поняття сторони в матеріальних правовідносинах, а уявлення про позивача як учасника матеріального правовідношення є неповним. Регламентація правового становища позивача не пов'язана з матеріальними правовідносинами. Позивач в дійсності не завжди є стороною у спірному матеріальному правовідношенні. Більше того, для визнання особи позивачем наявність таких відносин взагалі не має значення. Отже, ключовою ознакою позивача є те, що він є учасником правового спору, переданого на вирішення суду. Матеріально-правова заінтересованість позивача виражається у прагненні отримати те благо, яке принесе йому судове рішення (набуття суб'єктивного права, припинення правовідносин тощо). Процесуальна заінтересованість сторін полягає у бажанні отримати рішення про задоволення позову (для позивача) або у відмові у позові (для відповідача)[2].

---

[1] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 234.

[2] Там само. С. 235, 237, 239.

На підставі вказаних положень В.В. Комаров визначає сторін як осіб, правовий спір яких вирішується в суді, які мають юридичну заінтересованість у результатах справи, наділені комплексом цивільних процесуальних прав та обов'язків, необхідних для захисту своїх прав та законних інтересів[1]. Слід підтримати висловлювану В.В. Комаровим позицію щодо визнання за сторонами також інших ознак, що висловлюються в юридичній літературі: сторони завжди діють на захист власних інтересів; вони заінтересовані у результатах розгляду цивільної справи і мають протилежні інтереси; можуть брати участь у справі через свого представника; з приводу розв'язання їх спору судом ухвалюється рішення; на них поширюються усі правові наслідки законної сили судового рішення; на них покладається обов'язок з оплати судових витрат; у встановлених законом випадках їх можуть замінювати процесуальні правонаступники[2].

Отже, можливо виділити дві принципові для подальшого дослідження ознаки позивача, що виділяються у сучасній доктрині цивільного процесуального права. По-перше, позивач повинен мати здатність бути суб’єктом матеріального правовідношення, щодо якого виник спір. По-друге, позивач захищає в суді виключно свій інтерес. Це задає напрям для подальшого розуміння позивача у досліджуваному позові як конкретної особи-члена групи або – невизначеного кола осіб.

Застосовуючи наведені вище доктринальні положення щодо визначення позивача у масовому позові, можливо вказати про підтвердження цієї тези.

Так, першою ознакою сторони є ідентифікуюча здатність щодо справи. Конкретна особа, на захист інтересів якої подано масовий (груповий) позов, повністю володіє цією ознакою. Так, у груповому позові усі позивачі чітко визначені, та ідентифікують цю справу. У позові на захист прав невизначеного кола осіб, попри не визначеність його конкретних учасників,

---

[1] Там само. С. 239.

[2] Там само. С. 239-240.; Бичкова С. С. Цивільний процесуальний правовий статус осіб, які беруть участь у справах позовного провадження: монографія. Київ: Атіка, 2011. С. 103.

можливо вказати про збереженість такої тенденції. Адже, членами невизначеного кола є конкретні особи, які наприклад проживають у певній місцевості. Т.В. Степаненко розглядає невизначене коло осіб як особливий суб'єктний склад на боці позивача, що являє собою як кількісно не встановлене, проте ймовірно численне коло потенційних позивачів, об'єднаних загальним неперсоніфікованим суспільним інтересом, кількісна й персональна несталість яких робить неможливим і непотрібним їх індивідуалізацію, залучення до справи та зазначення в рішенні по справі, проте не позбавляє кожну з цих осіб посилатися на рішення суду та не доказувати встановлені даним рішенням факти[1]. Вказане визначення знаходить підтримку також у сучасних наукових роботах[2]. Ідентифікуючу властивість у даному випадку можна констатувати саме стосовно неперсоніфікованого суспільного інтересу, адже його межі є чітко визначеними. Безумовно, справу ідентифікує також особа, яка звернулась на захист прав невизначеного кола осіб.

Актуальність зберігає також наступний момент значення позивача: вплив на усі інші інститути провадження. Вказане підтверджується актуальністю питання розроблення специфічних процесуальних форм розгляду масового позову. Детальніше вказана ознака буде розглянута у наступному підрозділі.

Група (невизначене коло осіб) також не можуть бути стороною у спорі про право, оскільки такою стороною може бути тільки особа, про захист прав якої постає питання у суді. А вказані категорії не є особами. Втім, ознакам сторони у спорі про право відповідає конкретна особа-член групи або невизначеного кола осіб, оскільки захищається саме її суб'єктивне право. Неможливість її персональної участі у розгляді справи не впливає на визначення її як дійсної або імовірної сторони спірного правовідношення.

---

[1] Степаненко Т. В. Судочинство у справах за позовами про захист прав та інтересів невизначеного кола осіб: автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків: б. в., 2008. С. 11.

[2] Бичкова С. С. Особливості судового захисту прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб. *Судова апеляція*. 2013. № 2 (31). URL: http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48705/ (дата звернення 15.06.2018).

Наступною ознакою позивача як сторони у справі є наділення його комплексом цивільних процесуальних прав та обов'язків, необхідних для захисту своїх прав та законних інтересів. Непритаманність масовим позовам персональної участі позивача у розгляді конкретної справи не перешкоджає особі взяти реальну участь у справі у випадку її бажання, про що зазначається у окремих наукових публікаціях[1].

Наступною ознакою є те, що сторони завжди діють на захист власних інтересів; вони заінтересовані у результатах розгляду цивільної справи і мають протилежні інтереси. Як вже зазначалось вище, група (невизначене коло осіб) не є суб'єктами права, а тому не можуть бути носіями відповідного інтересу. Втім, носіями таких інтересів є якраз конкретні особи-члени групи (невизначеного кола осіб).

Можливість сторін брати участь у справі через представника відображає відсутність у процесуальному законодавстві загальної вимоги щодо обов'язкової особистої участі сторони у провадженні у справі. Сторони можуть брати участь у справі не тільки через представника, але й через діяльність органів та осіб, яким законом надано право звертатись на захист прав та інтересів інших осіб (ст. 56 ЦПК України). Питання щодо визначення правового статусу особи, яка звертається із масовим позовом на сьогодні є дискусійним. Різні вчені висловлюють різні позиції щодо різних видів позовів. Так, Н.Ю. Сакара у випадку групового позову визначає відповідну особу саме як таку, що звертається на захист чужого інтересу відповідно до закону. У позові на захист прав невизначеного кола осіб така особа характеризується як позивач[2]. С.С. Бичкова ж визначає її як особу, яка звертається на захист чужих інтересів відповідно до закону[3]. А.В. Губська та О.В. Київець визначають відповідну особу як представника – стосовно

---

[1] Там само.

[2] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 467.

[3] Бичкова С. С. Особливості судового захисту прав, свобод та інтересів невизначеного кола осіб. *Судова апеляція*. 2013. № 2 (31). URL: http://kia.court.gov.ua/sud2690/1j/4q/48705/ (дата звернення 15.06.2018).

групового позову[1]. Не вдаючись до детального дослідження щодо визначення правової природи заявника у масовому позові, можливо вказати, що це не впливає на правову природу особи, інтереси якої захищаються і яку слід кваліфікувати як позивача.

Судове рішення ухвалюється з приводу правового спору саме конкретних осіб із відповідачем, а не невизначеного кола осіб із відповідачем, і саме на вказаних осіб поширюється законна сила судового рішення.

Організація стягнення судових витрат у таких справах складає окрему проблематику саме внаслідок відсутність особистої участі позивачів у розгляді такої справи, а також, загалом, неможливості їх ідентифікації. У вітчизняній доктрині вказане питання можливо віднести до практично не висвітлених. Окремі дослідники, наприклад А.В. Губська, пропонують власний механізм розподілу та відшкодування таких витрат, ґрунтуючись на зарубіжному досвіді вирішення цього питання[2]. Не вдаючись до детального дослідження її позиції, можливо вказати про визначення платниками судового збору саме членів групи, що додатково підкріплює тезу про визначення їх як позивачів[3].

Процесуального правонаступника також може бути визначено виключно стосовно конкретної особи, а не групи чи невизначеного кола осіб. Вказане додатково обґрунтовує тезу щодо визначення позивача у масовому позові.

Отже, можливо з упевненістю виділяти позивачем у масовому позові конкретну особу, інтереси якої захищаються

Судовий захист полягає у констатації судом веління об’єктивного права стосовно конкретної ситуації[4]. Тому у випадку винесення судового рішення за позовом на захист групового інтересу доводиться констатувати

---

[1] Губська А. В., Київець О. В. Групові позови в цивільному процесі: монографія. Київ: Національна академія прокуратури України, 2015. С. 158.
[2] Там само. С. 114.
[3] Там само. С. 113-114.
[4] Нефедьев Е. А. Учебник русского гражданского судопроизводства. Москва: Типография Императорского Московского Университета, 1908. С. 11.

що об'єктом судового захисту є окремі інтереси конкретної особи-члена колективу, а саме така особа і є позивачем. Про можливість сприйняття інституту процесуальної співучасті як основи для визначення природи масового позову свідчать позиції доктрини як англо-саксонської правової системи, так і – країн ближнього зарубіжжя[1]. Відповідні позиції висловлювались і у процесуальній доктрині України. Так, В.А. Миколаєць визначає досліджуваний позов саме з позиції процесуальної співучасті[2].

Тому у випадку винесення судового рішення за масовим позовом доводиться констатувати що об'єктом судового захисту є окремі інтереси конкретних осіб, і це не можна ігнорувати при сприйнятті позивача у цьому позові.

Наявність групи (множинність осіб-позивачів) слід вважати підставою для сприйняття судом відповідного позову як масового та застосування при його розгляді спеціальної процесуальної форми. Таким чином, наявність групи виступає підставою: а) ініціації позову саме як масового; б) його підтримання. Слід вказати на подібне сприйняття масового позову також у сучасних наукових напрацюваннях окремих держав ближнього зарубіжжя. Так, Г.О. Аболонін, так же само як і Я.М. Романюк та Л.О. Майстренко, пов'язує таку властивість позову, як «масовість» саме із численністю осіб, інтереси яких підлягають захисту[3]. Подібний підхід простежується також у доктрині США[4] та сучасному сприйнятті групового позову Європейським судом з прав людини, що відображається у позиціях окремих суддів, зокрема: суддя Jambrek у окремій думці до рішення у справі «Case of the National & Provincial Building Society, the Leeds Permanent Building Society and the

---

[1] Колесов П. П. Групповые иски в США. М.: ООО «Городец-издат», 2004. С. 13-28; Осакве К. Классовый иск (clacc action) в современном американском гражданском процессе. *Журнал российского права*. 2003. № 3. URL: http://uristy.ucoz.ru/publ/11-1-0-397 (дата звернення 15.06.2018); Батаева Н. С. Судебная защита прав и интересов неопределенного круга лиц: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Москва, 1998. С. 41.

[2] Миколаєць В. А. Груповий позов у цивільному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2014. С. 35-36.

[3] Аболонин Г. О. Массовые иски. Москва: Волтерс Клувер, 2011. С. 8.

[4] Осакве К. Классовый иск (clacc action) в современном американском гражданском процессе. *Журнал российского права*. 2003. № 3. URL: http://uristy.ucoz.ru/publ/11-1-0-397 (дата звернення 15.06.2018); Колесов П. П. Групповые иски в США. М.: ООО «Городец-издат», 2004. С. 13-28.

Yorkshire Building Society v. the United Kingdom»[5], суддя Zupančič у окремій думці до рішення у справі «Case of Hutten-Czapska v. Poland»[2].

Сформульований підхід до сприйняття позивача у масовому позові створює підгрунтя для подальшої характеристики його правового статусу.

Процесуальний статус сторін загалом та позивача зокрема, традиційно пов'язується із наявними в них процесуальними правами та обов'язками. У юридичній літературі поширеним є сприйняття поділу процесуальних прав на наступні групи: права, пов'язані із самостійним визначенням обсягу захисту своїх прав та інтересів; права, пов'язані з використанням процесуальних засобів захисту; права сторін на можливість добиватися перевірки законності й обґрунтованості судового рішення і права, пов'язані з примусовим виконанням рішень[3].

Відповідно до ч. 2 ст. 43 ЦПК України, можливо вказати на такі обов'язки позивача, як: виявляти повагу до суду та до інших учасників судового процесу; сприяти своєчасному, всебічному, повному та об'єктивному встановленню всіх обставин справи; з'являтися в судове засідання за викликом суду, якщо їх явка визнана судом обов'язковою; подавати усі наявні у них докази в порядку та строки, встановлені законом або судом, не приховувати докази; надавати суду повні і достовірні пояснення з питань, які ставляться судом, а також учасниками справи в судовому засіданні; виконувати процесуальні дії у встановлені законом або судом строки; виконувати інші процесуальні обов'язки, визначені законом або судом. Відповідно до ч. 1 ст. 44 ЦПК України учасники судового процесу та їхні представники повинні добросовісно користуватися процесуальними правами.

Застосування положень вітчизняної доктрини цивільного процесуального права щодо позивача при визначенні позивача у масовому

---

[1] Case of the National & Provincial Building Society, the Leeds Permanent Building Society and the Yorkshire Building Society v. the United Kingdom, 21319/93, 21449/93, 21675/93, 23 October 1997.
[2] Case of Hutten-Czapska v. Poland, 35014/97, 19 June 2006.
[3] Цивільне судочинство України: основні засади та інститути: монографія / В.В. Комаров та ін.; за ред В.В. Комарова. Харків: Право, 2016. С. 242.

позові дозволяє констатувати про притаманність конкретному члену групи або члену невизначеного кола осіб наведених процесуальних прав, за винятками, зумовленими особливостями організації розгляду справи за масовим позовом. Так, наприклад, не вбачається можливою зміна позивачем у масовому позові предмета позову щодо всього масового позову. Така зміна можлива лише у частині, що стосується матеріальних прав та обов'язків самого позивача.

Проведене дослідження дозволяє удосконалити існуюче у науковій доктрині розуміння позивача, групи у масовому позові шляхом його уточнення, а також сформулювати авторську позицію щодо співвідношення цих понять.

На сьогодні існують різні наукові підходи щодо розуміння сутності масового (групового) позову. Сприйняття позивача залежить від обрання конкретного підходу. Слід приєднатись до сприйняття масового позову як специфічного виду класичного позову. Такий підхід передбачає застосування до масового позову положень щодо класичного позову, за винятком випадків, обумовлених його особливостями. У науці цивільного процесуального права традиційним є підхід, за яким у випадках пред'явлення позову органом чи особою від свого імені на захист прав та інтересів інших осіб, державних чи суспільних інтересів, в якості мети їх звернення до суду розглядається, перш за все, захист суб'єктивних прав та інтересів конкретної особи, і вже опосередковано — державних чи суспільних інтересів. У випадку винесення судового рішення за масовим позовом об'єктом судового захисту є інтереси конкретної особи.

Виходячи з наведеного, позивачем у масовому позові можливо визначити конкретну особу, яка є членом групи або невизначеного кола осіб. Подібного розуміння притримуються окремі представники вітчизняної науки цивільного процесуального права (В.А. Миколаєць, Н.Ю. Сакара, К.О. Фесик та інші) із тими чи іншими відхиленнями, а також переважна більшість юристів-практиків.

Наявність групи (множинність осіб-позивачів) слід вважати підставою для сприйняття судом відповідного позову як масового та застосування при його розгляді спеціальної процесуальної форми. Таким чином, наявність групи виступає підставою: а) ініціації позову саме як масового; б) його підтримання та подальшого розгляду.